

Nada Breznik

Boris A. Novak:
Vrata nepovrata,
Čas očetov, epos,
2. knjiga.

Novo mesto: Gora (Literarna zbirka Goga), 2015.

Druga knjiga obsežnega eposa Borisa A. Novaka *Vrata nepovrata, Čas očetov* ponovno, tako kot prva, razgrinja in nadgrajuje družinsko sago Novakov, razvejeno v tri generacije. V osebnih zgodbah njih članov se zrcalijo dve veliki vojni, medvojni in povojni čas ter čas osamosvajanja Slovenije. To obdobje zaznamujejo vzponi in padci režimov, herojstva in zločini, trpljenje, skupinske in intimne travme. Pri pisanju epa vodita pesnika upor in bolečina zoper zločine, zamlčanje in sprevrčanje dejstev iz naše vojne, revolucionarne in osamosvojitvene preteklosti. Ep je poklon očetu Anteju, partizanskemu poveljniku, borcu in človeku v vseh razsežnostih njegove veličine, ranljivosti in zmot, poklon, kot ga lahko naredi le pesnik. V njem, v očetu, tako kot v svojem dedu Antonu in v vseh pesniških očetih in vzornikih od Homerja, Vergila, Ovidija, Rudèlsa in še posebej Danteja, Boris A. Novak raziskuje in gradi svojo identiteto in razčlenjuje svoje danosti. "Kaj vem o Jaufrésu Rudèlsu pesniku, / ki je šel onstran morja – jaz, ki sem tu. / Prav nič. A on je vedel vse o meni..."

Ep *Čas očetov* ni le portret očeta Anteja, "prakomunista", ki je verjel v Idejo in ji sledil, obenem je presenetljivo natančen pregled zgodovinskih mejnikov, bojev, zmag in porazov, galerija človeških usod in značajev ter hkrati intimno zorenje človeka, pesnika, iz radovednega dečka, zatopljenega v magijo zgodb iz preteklosti, in nato upornega, vase zaverovanega in nemirnega mladeniča odrašča v zrelega odraslega in pristane na robu "brezdanje jame", kostnice žrtev povojnih pobojev, kot modrec, kot videc, strt in poln bolečine.

Avtor v epu podrobno sledi dogodkom iz preteklosti, natančno, kolikor je le mogoče dokumentarno, jih vgrajuje v epsko pripoved, s poetično močjo domišljije zapolnjuje vrzeli, vseskozi z iskrenim naporom biti pošten, "Ker nič, kar zamolčim in zbrišem, / in nič, kar vpraskam na papir, iz te brezupne želje, / da bi spoznal in dal glas in rešil duše iz najtišje / pozabe, ni nedolžno. / Besede niso nedolžne. / So pa besede dolžne / izreči svojo krivdo ..." Kajti ta pripoved je njegova in hkrati očetova zapuščina, zapuščina, ki jo rešuje pred pozabo in zlorabo, njegovo breme, njegova odveza in dolg, ki ga, stopajoč tudi sam čedalje bliže vratom nepovrata, izpolnjuje. Piše pogumno, s krvjo in znojem, zavedajoč se ves čas, da "KLUB DOMO-LJUBNIH ŠČURKOV rad iz podnjev / noči grmadi nadme sluz in gnus. / Kljub grožnjam ne bom zatajil te Zgodbe!..." Dogaja se prepogosto to, kar je zapisala Nobelova nagrajenka, poljska pesnica Wisława Szymborska v pesmi *Konec in začetek*: "Po vsaki vojni / mora kdo pospraviti / ... / tisti, ki so vedeli, / za kaj je tukaj šlo, / se morajo umakniti tistim, / ki vejo malo, / še manj kot malo, / nazadnje toliko kot nič." Tega se zaveda tudi pesnik, ko si v hlastnem nizanju verzov v speve in spevov v epsko pesnitev vročično ponavlja: "Veš, poet, svoj dolg?" in se sprašuje: Bom ostal zvest očetu?

Druga knjiga v 10 zvezkih na 716 straneh prinaša 50 spevov. Vsak od njih je opis nekega časa, od prvega, *Časa Dantejevega*, *časa Antejevega* do zadnjega, petdesetega, *Časa slovesa*. Posamezni zvezki so naslovljeni *Čas pesnikov*, *Čas mater*, *Čas otrok*, *Čas dedov*, *Čas častnih časnikov*, *Čas preobrazbe*, *Čas glasbe*, *Čas peklà*, *Čas upora* in zadnji *Čas zmage*, *čas poraza*. Dogodki niso predstavljeni linearno, prepletajo se in ponavljajo, vendar se zaokrožijo v pregledno celoto. Nad dokumentarnost, podatke iz osebnih in državnih arhivov, pričevanja avtoritet, beležke, posnetke in negotove spomine knjigo povzdigujejo pesnikove refleksije, dialogi z Dantejem, pesnikovim alter egom, mistični prizori in prividi, ko bolečina razočaranj in spoznanj o povojnih pobojih, streljanih brez sojenja, metanjih trupel v jame brez znamenj, ni več obvladljiva.

Čudenje, da je Boris A. Novak, ki ga najbolj poznamo kot močnega lirskega pesnika, izbral epsko formo, se (znova) razblini ob krvavih in krutih

prizorih vojne, mučenj, trpljenja, vsakovrstnih ukan, vojnih strategij in taktik, junaštev, strahopetnosti, sovraštva, zvižčnosti in izdajalstva. Le kako bi lahko lirik upesnil vso to strahoto? In prav zaradi slednje v lirskih predahih premišljuje, se pogloblja ali v domišljiji in spominu išče oporo, ki jo vedno znova najde v svoji ljubezni, v svoji mitski Mo, kot jo imenuje. Mistični, metaforični in simbolni segajo ti verzi do bolečine.

V tem novodobnem epu se pesnik mestoma mladeniško poigrava z grafičnimi oblikami verzov, z besedami, črkami in znaki riše obrise in oblike, ponazarja pomene, polaga besede kot stopnice, jih strmoglavlja v prepad, na levi in desni od osrednjega toka izpisuje mantre, zaklinjanja in pojasnila. Jezik je nazoren, sem in tja zareže kakšna kletev, nekateri pasusi so napisani v nemščini, francoščini, italijanščini, srbsčini v latinici in cirilici. Spev *Čas računalniških igraric* vsebuje krajše dramsko besedilo, katerega protagonisti, Satan in demoni, knezi teme, obdelujejo našo temačno planetarno stvarnost in posmehljivo opravijo s Slovenijo, "to subalpsko, avtistično deželico, / sentimentalno, bidermajersko razglednico, / *podoba raja*".

V tej deželici zavisti in ozkosrčnosti je pesnikovo rojstvo v Beogradu, njegov rojstni list, "z mirno roko spisan v cirilici", predmet nezaupanja, ki povzroča dvom o vseh njegovih dejanjih in prizadevanjih. Za nekatere še vedno le *umazan imigrant*, čuti fantomske bolečine ob razpadu Jugoslavije, zaradi česar je deležen sumničenj in podtikanj. Z nekakšnim kljubovanjem, z bolečino in ljubeznijo obuja spomine na svoje beograjsko otroštvo, na svoj *zavičaj*, na svojo razširjeno in razseljeno družino, na različna porekla, vere, uspehe in usode njenih članov, na njihov človeški obraz. Vsak od teh je zanimiva zgodba.

Če je otroštvo še svetlo, "otročstvo je poezija življenja, poezija je otroštvo sveta", čas čudaškega in burkaškega deda Antona, častnika dveh vojsk, nikakor brez poguma in soli, vnetega dopisovalca protestnika, avtorja zbadljivih akrostihov, slikovit in duhovit, je čas pred drugo svetovno vojno in zlasti med njo za vse protagoniste mračen in krvav. Trpka je pripoved v verzih o teh časih, v njej so ode, elegije in balade. Spevi o bojevanju, streljanjih, eksplozijah, ognju in dimu so z ritmom in rimo stopnjevani s takšno intenziteto, kot bi se zvoki in odmevi vojne zlivali v strašno melodijo.

Morda se bo v prihodnosti, skozi generacije, epos Borisa A. Novaka bral kot legenda ali bajka, morda bodo imena in priimki – ki danes predstavljajo družinske člane in njihove usode, sodobnike in sopotnike, znane osebnosti bližnje preteklosti in sedanjosti – presejani skozi sito časa postali nepomembni, sence daljne preteklosti, a gotovo se bodo ohranili značaji v vseh premenah, ki jih vojne okoliščine tako bliskovito potencirajo.

Pomembno je brati in imeti v mislih uvodni verz, ki je hkrati posvetilo, Čas *peSni* na začetku druge knjige in pesnikovo poigravanje z besedama pesem in *sen* – *pesen*. “Pozor! Vsa ta imena so na smrt resnična. / Čim bolj resnična, tem bolj so zvok, zrak, ples likov, / dom domišljije, dom... dim domnev. Zato so nična / branja te Zgodbe, ki izbrišejo razliko / med Zgodovino in Snom, *peSniško reSnico*. / Ne le pepel, ta *peSen* riše tudi *Ptico*.”

Ti obrazi nikakor niso samo enoznačni in nehote se ob branju zastavljajo vprašanja, kako bi se razvijala njihova življenja in potenciali, če bi jim bilo dano živeti v mirnem času. Kakšna bi bila zapuščina strica glasbenika in skladatelja Lea, ubitega v zaporu, katerega zgodnja dela so bila uničena v bombardiranju v zadnjih mesecih vojne? Ali bi Ante, fasciniran nad nemškim ekspresionistom Ernstom Tollerjem, ostal le pri prevodu njegovega Hinkemana? Bratranec Janez, ki je kot otrok z materjo stal pred strelskim vodom in se je od strahu polulal, se je od takrat bal življenja, a je zato ljubil gledališče in je v njegov čar zvabil tudi Borisa. Skrbno je pesnik obdelal bogato in razvejeno družinsko drevo. Ženski portreti, pa naj so to mati, nona, tete, daljne sorodnice, žene in ljubice, so slikani čustveno, pretresljivo in spoštljivo ne glede na to, ali so herojske, mučeniške, avtoritativne, mile, stroge ali mehke duše. V zavesti, da je delček vsake od njih, moške ali ženske, zavestno podpisuje uvodni verz kot *Boris Ante Ana Lužar Novak, peSniKovalec*.